

Wakar, Marcin

"Życie codzienne na dawnych
ziemiach pruskich. Krzewienie
wiedzy", praca zbiorowa pod red.
Stanisława Achremczyka, Olsztyn
2005 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 1, 119-121

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Autorzy opracowań unikali analizy materiałów prasowych, nie do końca rzetelnych, ale w znacznym stopniu odzwierciedlających stan ówczesnej rzeczywistości. Wykorzystane tego typu materiały w większości przypadków pochodzą z rocznicowych artykułów prasowych publikowanych współcześnie (z lat 90-tych). Tylko jeden autor (Paweł Tkacz) sięgnął do prasy z grudnia 1970 r.

Zdarza się bałagan w niektórych przypisach, mogący wywołać pewne nieścisłości. Na przykład na s. 49 w przyp. 12 brakuje pełnej nazwy archiwum, zespołu iteczki. Co oznacza – w przypisie następnym – adnotacja „wersja elektroniczna”. Czy materiał na który powołuje się autor dostępny jest na płycie CD, czy można go odnaleźć w internecie? Zastrzeżenia budzi sposób zapisów materiałów archiwalnych publikowanych w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” (na przykład przyp. 1 na s. 59; przyp. 10 na s. 61; przyp. 22 i 23 na s. 63 i inne). Mylący jest też przypis „tamże” (przypis 7 na s. 60) z podanymi stronami, na których w rzeczywistości zamieszczono kilka różnych dokumentów. Jeden z tekstów (sądząc po tytule dotyczący Elbląga), opatrzono trzema przypisami, na dodatek nie odnoszącymi się do sytuacji w mieście. W takiej sytuacji lepszym rozwiązaniem byłoby zupełne zrezygnowanie z umieszczania takich odsyłaczy.

Większą część podsumowania zajęła prezentacja poszczególnych autorów zamieszczonych publikacji. Bardziej zasadne byłoby zamieszczenie tych informacji we wstępie. Istnieje też zasada, że w zakończeniu powinno się unikać przypisów.

W książce, z niewiadomych powodów zabrakło relacji Józefa Gburzyńskiego, anonsowanej przez redaktora tomu na s. 164.

Ogólnie praca spełnia swe zasadnicze zadanie – daje pogląd na sytuację w Elblągu w grudniu 1970 r. Warto się zapoznać z omawianą książką i należy też w pełni zgodzić się z sugestią redaktora, że praca *Elbląg w Grudniu 1970 roku* może i powinna stanowić punkt wyjścia do dalszych badań historycznych.

Ryszard Tomkiewicz

Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich. Krzewienie wiedzy, praca zbiorowa pod red. Stanisława Achremczyka, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn 2005, ss. 134.

Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich to kolejny¹ zbiór referatów z konferencji naukowej pod tym samym tytułem, która po raz dziewiąty odbyła się 14 października 2004 r. w Olsztynie. Podobnie jak poprzednie tomy, książka nosi podtytuł precyzujący tematykę sesji. Tym razem brzmi on: *Krzewienie wiedzy* i zawiera jedenaście artykułów. Niezmiennie cykl redagowany jest przez prof. Stanisława Achremczyka.

Książkę rozpoczyna artykuł Edmunda Kotarskiego zatytułowany *Siedemnastowieczne biografie uczonych gdańskich*. Autor analizuje publikacje będące na ogół częścią większych druków funeralnych, które wyszły spod pióra autorów kazań pogrzebowych. Wśród wielu podawanych przez

¹ Wcześniej ukazały się: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 1, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 1997; *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 2. *Człowiek a środowisko*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 1999; *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 3. *Mieszkańcy ziem pruskich*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2001; *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 4. *Świadczenia przeszłości. Siedziby ludzkie*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2002; *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 5. *Obchody rocznicowe i świąteczne*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2004.

Kotarskiego tego typu przykładów wymienić można biografię Jana Heweliusza autorstwa Andrzeja Bartha, pastora w gdańskich kościołach św. Bartłomieja i św. Katarzyny. Jej tekst jest przykładem typowego pedantyzmu w omawianych publikacjach, jeśli chodzi o dokładność w podawaniu dat urodzin i zgonów, przepracowanych lat itp. Andrzej Barth podał nawet przybliżoną godzinę narodzin Heweliusza. Podsumowując, autor stwierdził, że życiorysy dają nam wiedzę o uczonych gdańskich, skupioną głównie wokół takich motywów, jak rodowód, wykształcenie i wychowanie oraz dokonania. Zauważył także, że tylko niektóre biografie doczekały się publikacji.

Drugi artykuł to tekst Sławomira Augusiewicza *Dziejopisarstwo Krzysztofa Hartknocha*. Omówiono w nim biografię uczonego i jego dzieła, by skonkludować, że był autorem przelomowym w historiografii pruskiej, mimo iż umysł badacza był ograniczany przez ortodoksyjny luteranizm.

Kolejne dwa artykuły to teksty Janusza Hochleitnera *Twórcy świętości Gimnazjum Elbląskiego w XVI i XVII wieku* oraz Krystyny Jarosz *Georgius Andreus Helwing (1666–1748) – pastor i przyrodnik z Węgorzewa*.

Warto się zatrzymać na tekście piątym, autorstwa zasłużonego historyka Janusza Jasińskiego, zatytułowanym *Studia i początki pracy naukowej Wojciecha Kętrzyńskiego*. Na początku autor przywołuje atmosferę domu rodzinnego Adalberta von Winklera (Wojciecha Kętrzyńskiego), zaprzeczając jakoby ten późniejszy historyk wychowywał się w niewiedzy dotyczącej swojego na polski pochodzenia. Przytacza nawet słowa samego Kętrzyńskiego: „moje serce zawsze, zawsze pozostawało polskie”². Według Jasińskiego, list Wilhelminy do brata Adalberta, w którym siostra potwierdzała ich polskie pochodzenie, miał wpływ jedynie na ostateczną decyzję o przyznaniu się przed sobą i środowiskiem do polskości. Autor opisuje pokrótce okres szkolny przyszłego badacza dziejów, by przejść do okresu królewieckiego, który relacjonuje słowami Krystyny Korzon³. Dalej, nawiązując wciąż do okresu studiów Kętrzyńskiego w Królewcu, przywołuje m.in. nazwisko Friedricha Wilhelma Schuberta, na którego seminarium historyczne uczęszczał i pod którego okiem prowadził badania nad Słowiańszczyzną. Następnie autor przechodzi do okresu powstania styczniowego, w które Kętrzyński czynnie się zaangażował, co zakończyło się osadzeniem go najpierw w areszcie w olsztyńskiej Bramie Górnej, a potem w berlińskim więzieniu Hauvogtei i więzieniu w Kłodzku. Tam, mimo niesprzyjających warunków, kontynuował pracę naukową. Zaowocowała ona przekładem na niemiecki *Pieśni o ziemi naszej* Wincentego Pola, recenzją książki Adlera⁴ i tłumaczeniem z niemieckiego na łacinę dysertacji doktorskiej Kętrzyńskiego pt.: *De bello a Boleslao Magno cum Henrico rege Germaniae gesto a 1002–1005*. Omówiwszy ten etap biografii Kętrzyńskiego, autor przedstawiał jego powrót na królewiecką Albertynę, w czym pomógł mu prorektor Albert Wagner. Tam wydał swą dysertację i w „Altpreussische Monatschrift” opublikował artykuł polemiczny dotyczący miejsca śmierci św. Wojciecha. Jasiński zakończył tekst, przypominając związki, jakie Kętrzyński utrzymywał z Królewcem już po jego opuszczeniu, zwracając uwagę na kolejne publikacje w „Altpreussische Monatschrift” oraz długotrwałe pobyty w królewieckim archiwum. Omówił też pokrótce artykuły, które Kętrzyński poświęcił pruskiej stolicy. Ostatnie dwie strony tekstu, to opracowany przez Janusza Jasińskiego wybór źródeł.

Dwa następne artykuły to: *Działalność kompozytorska i dydaktyczna Johanna Eccarda i Johanna Stobaeusa w Królewcu na przełomie XVI i XVII wieku* Izabeli Bogdan i *Laureaci Nagro-*

2 Cyt. za: J. Jasiński, *Studia i początki pracy naukowej Wojciecha Kętrzyńskiego*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 6. *Krzewienie wiedzy*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2005, s. 56.

3 Janusz Jasiński cytuje tekst z książki: K. Korzon, *Wojciech Kętrzyński 1838–1918. Zarys biograficzny*, Wrocław 1993.

4 Autor artykułu nie podał tytułu książki.

dy Nobla, pochodzący z Prus Wschodnich autorstwa Jana Chlosty. Oba teksty, choć różne w formie, zaklasyfikować można jako biograficzne. Zdecydowaną różnicę stanowi jednak nie forma czy treść wymienionych artykułów, ale warsztat naukowy ich autorów. Izabela Bogdan, opisując królewieckich kompozytorów, przytacza w przypisach imponującą liczbę źródeł. Jan Chłosta przeciwnie, omawiając biografie pochodzących z Prus Wschodnich noblistów, nie podaje żadnego.

W ósmym artykule, zatytułowanym *Juliusz Jan Ossowski (1855–1882) i jego etnograficzno-historyczne zainteresowania Prusami Wschodnimi*, Małgorzata Sztąberska opisuje biografię i dzieła tego mało znanego uczonego. Stwierdza, że życie na dawnych ziemiach pruskich do XIX w. pozostawało jedynie w kręgu zainteresowań badaczy lokalnych, a Juliusz Jan Ossowski był autorem pionierskiego dzieła traktującego szerzej o problematyce historyczno-etnograficznej tego kraju. Jego artykuły (zwłaszcza *O Mazurach pruskich* i *Przyczynek do literatury mazurskiej*), zamieszczone m.in. w piśmie „Wędrowiec” stały się, według autorki, bodźcem do dalszych badań dla historyków i etnografów końca XIX w.

Wkład Jerzego Antoniewicza w organizowanie życia naukowego i polskiej archeologii na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej autorstwa Izabeli Lewandowskiej i *Autobiografia Karola Górskiego* Stanisława Achremczyka to kolejne artykuły ze zbioru. W przeciwieństwie do poprzednich, dotyczą one badaczy współczesnych. Pierwszy z nich charakteryzuje się dużą ilością przytoczonych listów Jerzego Antoniewicza, w których autor, korespondując m.in. z Emilią Sukertową-Biedrawiną, daje się poznać jako badacz żywo zainteresowany regionem Warmii i Mazur, a także funkcjonowaniem i prestiżem Instytutu Mazurskiego. Z kolei tekst Stanisława Achremczyka cechuje osobisty stosunek do Karola Górskiego. Wspomina w nim m.in. wykłady monograficzne prowadzone przez Górskiego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, których był słuchaczem. Rozpoczynając opis *Autobiografii naukowej*⁵ pisze, że: „jest ona lekturą fascynującą nie tylko dla tych, którzy Profesora znali. Ukazuje ona trudną drogę naukową jej autora, drogę uwieczoną sukcesami naukowymi. Młodej generacji książka odsłania drogę życiową uczonego z prawdziwego zdarzenia, wiernego swej filozofii życia, zasadom, otwartego na prądy badawcze, a do tego potrafiącego wychować następców zaliczanych do «szkoły Karola Górskiego»”⁶.

Zbiór artykułów zamyka tekst *Morąscy twórcy z czasów Herdera* autorstwa mazurskiego poety Erwina Kruka. Autor przywołuje biografie dwu dawnych poetów: Johanna Gottlieba Willamoviusa-Willamova i Sebastiana Friedricha Trescho. Opisując ich życie, zwraca uwagę na związki z młodszym o kilka lat przyszłym filozofem – Johannem Gottfriedem Herderem, którego Sebastian Trescho przygarnął i uczył. W dalszej części artykułu Kruk przedstawia i analizuje dzieło obu morąskich twórców, by na koniec przytoczyć dwa wiersze: *Na uschniętą lipę* Johanna Gottlieba Willamoviusa i *Na śmierć Willamowa, niemieckiego piewcy dytyrambów* Johanna Gottfrieda Herdera.

Ujęta w książce problematyka krzewienia wiedzy na dawnych ziemiach pruskich wprowadza czytelnika w wiele zagadnień mało znanych w historiografii lub wciąż nie do końca zbadanych. Publikacja stanowi zatem ciekawe źródło informacji na temat biografii i dzieła uczonych działających na tym terenie, a także (zwłaszcza tekst Janusza Hochleitnera) systemu edukacyjnego.

Marcin Wakar

5 K. Górski, *Autobiografia naukowa*, Toruń 2003.

6 S. Achremczyk, *Autobiografia Karola Górskiego*, w: *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich*, t. 6. *Krzewienie wiedzy*, s. 104.